

De St-Stefanuskerk van Hoeselt werd geklasseerd als monument bij Ministerieel Besluit van 19 april 2000. In Het Belang van Limburg van 21-04-2000 verscheen hierover volgend artikel :

De Sint-Stefanuskerk van Hoeselt-centrum is beschermd als monument, de omgeving van de Dorpsstraat als dorpsgezicht. Minister Sauwens heeft dat beschermingsbesluit ondertekend in Riemst.

De Sint-Stefanuskerk is een oude stichting, die al in de Karolingische periode (10de eeuw) de hoofdkerk vormde van zeven parochies. De onderbouw van de toren dateert uit de 11de eeuw en de toren zelf in Romaans-Gotische stijl uit de 12de eeuw. Het schip in classisistische stijl dateert van 1770 en in 1896 werden er verbouwingen uitgevoerd. Het beschermingsbesluit van de kerk is ook gebaseerd op het rijke interieur en het barok-altaar, een van de weinige overblijfselen van de kathedraal van Luik. Ook het monument van de gesneuvelden is beschermd.

1. Het kerkgebouw

Toen de parochie rond 800 werd opgericht, moet Hoeselt al over een kerkje hebben beschikt. Hiervan is echter nooit een spoor teruggevonden.

Waarschijnlijk tussen 900 en 1000 werd dit kerkje vervangen door een stevige driebeukige kerk in pre-romaanse stijl. Bij vergrotingswerken in 1931 heeft men ontdekt dat deze eerste stevige kerk waarschijnlijk gebouwd is met bouwmaterialen, die identiek waren als deze gebruikt aan de tweede Romeinse omheiningsmuur van Tongeren.

Rond 1250 kreeg Hoeselt een nieuwe en grotere kerk, die tegemoet kwam aan haar status van moederkerk van zeven afhankelijke kerken. Van het oude pre-romaanse kerkje werd enkel het achterste gedeelte van het middenschip bewaard. Dit stuk werd aan de binnenkant verstevigd met dikke muren in mergel en daarop werd een stoere Romaanse toren gebouwd, om de klokken in te huisvesten, die vanaf die tijd hun rol als heraut voor het liturgisch gebeuren begonnen te spelen. Ter verdere versteviging van de torenbasis gebruikte men voor een stuk de afbraakmaterialen van de oude kerk.

De kerk zelf werd gebouwd in mergel, in een soort overgangsstijl tussen Romaans en Gotisch. De rondboog werd als dusdanig nog gebruikt voor de vensteropeningen, maar voor de onderverdeling van deze rondboog werden al twee spitse gotische bogen gebruikt. Een dergelijke vensteropening is nog blijven bestaan in de klokkenkamer aan de zijde van de kerkzolder. Ook deze kerk had drie beuken.

In 1764 werd beslist een nieuwe kerk te bouwen, gezien de oude echt bouwvallig was geworden. Op 22 oktober 1768 was de nieuwe kerk al dermate klaar, dat zij opnieuw kon in gebruik genomen worden. Ze werd echter pas op 18 mei 1770 officieel gewijd. Het was een sobere classicistische kerk geworden in baksteen, en met één beuk. Het schip telde aan weerszijden vier grote vensters.

De gemeente van haar kant had van de gelegenheid gebruik gemaakt om ook de kerktoren een nieuw uitzicht te geven. Het torengedouw werd een tweetal meter hoger getrokken om boven het dak van de nieuwe kerk uit te komen, en bekroond met een torenspits in typisch Oostenrijkse stijl.

In 1896 was de bevolking van de parochie omzeggens verdubbeld en was de kerk van 1766 weer veel te klein geworden. Na afbraak van het koor en de daarachter gelegen sacristie, werd het kerkschip met één derde verlengd in oostelijke richting en verder uitgebouwd met een groot koor.

In 1932 drong zich opnieuw een vergroting op. Pastoor Vandeweert liet de twee zijbeuken bijbouwen en veranderde zo volledig het uitzicht van de oorspronkelijk classicistische kerk. Het is tijdens deze verbouwing dat de zoldering van de kerk werd aangepast, en dat de schilderijen op de muur boven het koorgedeelte werden aangebracht.

2. Het asielblok

Het oudste restant dat nog in de kerk is terug te vinden, is hetgeen wij met enig voorbehoud een asielblok noemen. Sommigen menen er een wijwatervat in te zien, doch daarvoor ontbreekt een waterbekken.

Dit asielblok bevindt zich achteraan in de kerk, in de kapel van O.L.Vrouw van Lourdes (de vroegere doopkapel). Aan de gekapte mergelsteen bevindt zich een soort handgreep, waarop een zeer gestileerd gelaat is afgebeeld.

Indien we de theorie aannemen dat dit een asielblok zou zijn, dan is dit beeldhouwwerk het symbool van de vrijplaats die de kerk in de vroege middeleeuwen bood aan de onvrije laten en lijfeigenen. Men dateert dit zuiver vroeg-romaans kunstwerkje in de 11e eeuw.

3. De doopvont

De doopvont, die zich thans rechts vooraan in de kerk bevindt, werd lange tijd ook beschouwd als een Romaans beeldhouwwerk. Het komt als dusdanig wel zo over, doch in feite dateert de doopvont van rond 1250, toen de Romaanse periode reeds voorbij was. Op de hoeken van de zware arduinen kuip staan vier hoofden afgebeeld : een mannenhoofd, een vrouwenhoofd, het hoofd van een grijsaard en een duivelskop.

De traditionele Romaanse doopvonten vertonen op de vier hoeken meestal identieke hoofden, als symbool voor de vier levensstromen van het Aards Paradijs. Boek Genesis 2, 10-14, zegt het volgende :

“In Eden ontspringt de rivier die water geeft aan de tuin, zij splitst zich in vier armen. De naam van de eerste is Pison, deze stroomt om heel Chawila heen, waar goud is. Het goud van dat land is voortreffelijk ; en ook balsemhars en edelstenen worden er gevonden. De tweede heet Gichon, deze stroomt om heel Kus heen. De derde heet Chiddekel; deze loopt in het oosten van Assur. De vierde is de Eufraat.”

In bovenvermelde tekst worden elementen uit Mesopotamië, Egypte en Arabië samengebracht : het gaat over de hele wereld, die naar Gods bedoeling overvloedig gezegend is met water en edele materialen, d.i. met leven en rijkdom. (Pison : “spuiter” ; Gichon : “Bruiser”).

Deksel

Op het deksel van de doopvont staat een eeuwigheidsmotief verwerkt, met daartussen een watermotief. In het water staat de vis afgebeeld, in het Grieks *Ichtus*, wat een herkenningwoord is voor het woord *Christus*. Het is een van de oudste symbolen in de christelijke kerk.

Boven op het deksel staat een wereldbol met daarop een kruis. De wereld is verdeeld in 3 continenten, de 3 continenten die ten tijde van de eerste christenen gekend waren : bovenaan Europa en Azië, en onderaan Afrika. Boven op de wereldbol staat een kruis, zinnebeeld voor het koninkrijk Gods : wie gedoopt wordt met dit water, betreedt het Rijk Gods.

Deze doopvont verving waarschijnlijk de oudere Romaanse doopvont bij de bouw van de Romaans-gotische kerk rond 1250. Rond dezelfde tijd wisten St-Huibrechts-Hern en Vliermaal een bepaalde onafhankelijkheid van de moederkerk Hoeselt te bewerkstelligen. Dit verleende aan beide kerken ook het dooprecht.

Onlangs nu werd in een oude doopbron in St-Huibrechts-Hern een fragment van een Romaanse doopvont teruggevonden, met de afbeelding van een hoofd. Mogelijkerwijze betreft het hier een stuk van de oude Hoeseltse doopvont, die de toekenning van een eigen dooprecht aan de kerk van St-Huibrechts-Hern symboliseert.

4. Het hoofdaltaar

Dit imposante marmeren ba-rokaltair werd in 1689 in de St-Pauluskathedraal van Luik opgericht. In 1876 werd het verkocht aan de kerk van Hoeselt. Met paard en kar werd dit altaar van Luik naar Hoeselt getransporteerd en daar opgericht in de (oude) kerk. Bij de verbouwing in 1896 werd het ontmanteld en daarna stuk na stuk heropgebouwd in het nieuwe priesterkoor.

Wat dit altaar zo interessant maakt zijn de twee witmarmeren medaillons met de afbeeldingen van de HH. Petrus en Paulus. Deze medaillons werden vervaardigd door de befaamde barokbeeldhouwer Jean Delcour. Ze maakten deel uit van het marmeren koordoksaal dat Delcour omstreeks 1680 vervaardigde voor de Luikse St-Pieterskerk. Nadat deze kerk als één van de meest gehavende van Luik uit de Franse Revolutie kwam, werden al haar schatten, waaronder ook de twee medaillons, in 1810 verkocht. Op deze wijze belandden zij in de St-Paulus-kathedraal.

5. Het beeldsnijwerk van Carel Christiaan Weyskopf

Na het gereedkomen van de ruwbouwwerken van de 'nieuwe' kerk in 1768, werd het schrijnwerk en de verdere afwerking ervan toevertrouwd aan Carl Weyskopf (1720-1795), *meester-schrijnwerker*. Deze Duitse ambachtsman was na een rondtrekkend leven, waarin hij in diverse kerken en kastelen zijn diensten had aangeboden, in Hoeselt getrouwd geraakt. Hij liet echter geen mannelijke afstammelingen na.

Van zijn hand zijn de twee biechtstoelen achter in de kerk, de twee zijaltaren, en de vroegere communiebank, die thans verwerkt is in het altaar en de lezenaar. Ook het oksaal en de orgelkast zijn door hem gemaakt.

6. De biechtstoelen

Links en rechts in de zijbeuken staan twee bijna identieke biechtstoelen, gemaakt in de verfijnde Luikse meubelstijl van de 18e eeuw.

De rechtse biechtstoel draagt de datum 1742, en is een schenking van de familie de Voet.

De linkse biechtstoel draagt de wapenschilden van de familie Van de Bosch-Lemmens, en werd pas vervaardigd in 1768, naar het model van de biechtstoel van de familie de Voet. Waarschijnlijk heeft ook Carl Weyskopf dit zeer geslaagd kopiewerk op zijn actief staan.

7. De reliekenkast

In de kerk bevindt zich ook een eikenhouten reliekenkast, die alleszins gotisch van oorsprong is. Het oudst bewaarde document in verband met deze reliekenkast dateert van 1619, toen Stefanus, bisschop van Dionysië en hulpbisschop van Luik, het schrijn onderzocht.

Volgens het verslag bevatte het schrijn onder andere relieken van St-Jan-de-Doper, van de H. Benedictus en van St-Catharina. Voor het overige waren de opschriften op de reliekenzakjes onleesbaar geworden.

8. De schilderijen

Tegen de linkermuur van het koor, boven het koorgestoelte, bevindt zich een schilderij die de Kruisafneming voorstelt, met in de linker- en rechterbenedenhoek de portretten van de schenkers. Dit schilderij werd geschilderd in de ateliers van Rubens, en is het spiegelbeeld van de beroemde kruisafneming van de grootmeester zelf.

Rubens had diverse etsers in dienst, die van zijn werken koperetsen maakten. Een van die etsers was Lucas Vorsterman, van wiens hand de ets van de Kruisafneming stamt, die als model gebruikt werd in het Rubensatelier.

Aan de rechterkant van het koor hangt een Steniging van St-Stefanus. Dit schilderij werd gemaakt door een Luiks schilder, Jean Detrixhe (+1762) in 1713. Het fungeerde als altaarstuk van het nieuwe hoofdaltaar, dat toen in de kerk gebouwd was.

In 1879 werd het huidig schilderij van het hoofdaltaar geschilderd door de Peerse schilder Jan Lodewijk Hendrix. Deze werd in Peer geboren in 1827. Hij studeerde schilderkunst aan de academie voor Schone Kunsten te Antwerpen en ontplooidde zich als de meest geëerde schilder van religieuze thema's van zijn tijd. Zo schilderde hij o.a. de kruisweg in de kathedraal van Antwerpen. Werken van zijn hand zijn eveneens terug te vinden in de kerken van Peer, Eksel (kruisweg), Loppem, Peutie, 's Gravenwezel, Grimbergen, Scherpenheuvel, Neufchâteau, Groningen en Utrecht.

9. De glasramen

Nadat de kerk in 1896 in oostelijke richting verlengd was, liet pastoor Paul Kerkhofs vier grote kunstglasramen plaatsen in het nieuwe priesterkoor. Ze zijn het werk van de Brusselse glazenier Bertrand Bardenhewer.

De thematiek werd ontleend aan de levens van de HH. Lambertus en Hubertus, naar aanleiding van de viering van het twaalfhonderdste jubileum van de marteldood van de H. Lambertus en de keuze van de stad Luik als nieuwe zetel van het bisdom door de H. Hubertus.

Aan de zuidkant van het koor worden de opleidingsjaren van de H. Lambertus in de abdij van Stavelot voorgesteld, en zijn marteldood in de kapel van St-Cosmas te Luik.

Aan de overzijde worden twee taferelen uit het leven van de H. Hubertus afgebeeld : zijn bekering bij het verschijnen van het hert en zijn bisschopswijding te Rome.

De vier ramen werd betaald met giften. De namen van de schenkers staan trouwens in elk glasraam ingebrand.

10. Het koorgestoelte

De acht koorstoelen van de St-Stefanuskerk zijn afkomstig uit de Luikse kerk van St-Jan-Evangelist. Zij maakten vroeger deel uit van een 78-delig koorgestoelte dat vervaardigd werd eind 1760, begin 1761.

De stoelen werden in 1869 uit de St-Janskerk verwijderd en verhuisden naar verschillende kerken in het Luikse, naar de kapel van de Zusters van Maria te Tongeren en naar Hoeselt. Zij werden door pastoor Hendrix aangekocht op 27 september 1879.

Over wie de meubelmaker was die het koorgestoelte vervaardigde, bestaat nog enige twijfel : ofwel was het Guillaume Levebvre, of één van zijn zonen. Mogelijkerwijze was het ook Pierre Lizée, een meubelmaker uit Amay. De opdrachtgever was alleszins Barthélemy- Theodore I de Theux, kanunnik van de kerk van St-Jan-Evangelist te Luik.

11. Het klokkenhuis

Tot aan de Franse Revolutie hingen er nog vier klokken in de kerktoren. In augustus 1799 werden twee klokken geroofd. Enkel de zware St-Stefanus klok uit 1606 (ook gemeenteklok genoemd - zie verder) en een gebarsten kleinere klok ontsprongen de dans.

In 1811 werden op het kerkhof (*dat toen rond de kerk lag*) twee nieuwe klokken gegoten door de Franse klokkengieter Clement Drouot : de O.L.Vrouwklok en de Johannes-de-Doperklok. Beiden

hielden het echter niet lang uit. De O.L.Vrouwklok werd in december 1838 aan stukken geluid. In 1840 werd zij vervangen door een nieuwe en zwaardere O.L.Vrouwklok uit de ateliers van de gebroeders Gaulard uit Tongeren. De Johannes-de-doperklok begaf het in 1878, en werd in 1879 vervangen door de H.Hartklok, gegoten door Severin van Aarschot uit Leuven.

Ook Hoeselt ontsnapte niet aan de tweede grote klokkenroof uit de geschiedenis, want op 13 januari 1944 werd door de Duitse bezetter de O.L.Vrouwklok, gegoten door Gaulard in 1840, uit de toren gehaald en in stukken geslagen.

Men moest uiteindelijk wachten op een nieuwe klok tot 23 april 1967, toen de nieuwe Maria-klok, gegoten in het atelier Petit en Fritzen uit Aarle-Rixtel, in de toren werd gehesen.

Nog altijd zaaien drie klokken hun bronzen tonen over Hoeselt : de H. Hartklok uit 1879, de Maria-klok uit 1967, en de zware Stefanusklok uit 1606. Deze laatste klok, de gemeenteklok, vervulde eeuwenlang de rol van heraut van de gemeente. Zij riep de bevolking op naar de bijzondere vergaderingen van de gemeente, die doorgingen onder de heilige lindeboom, op de plaats ongeveer waar nu het gemeentehuis staat.

12. Het orgel

Het orgel, dat geplaatst is op het speciaal hiervoor ontworpen hoogzaal, werd in de jaren 1768 gebouwd door Henri Möseler (Meuseler) uit Luik. Deze was leerling van Jean Baptist Le Picard, zoon van de grondlegger van de Luikse school. Möseler werkte zelfstandig sedert de jaren 1740. Het orgel van Hoeselt kan men waarschijnlijk rekenen onder een van zijn grootste werken. Nog andere bekende orgels van Möseler zijn o.a. Soumagne, Tihange en Glons (gerestaureerd in de beginjaren '80).

Sinds 1868 zijn er spijtig genoeg vele veranderingen aan het orgel gebeurd. In 1870 heeft de firma Pereboom & Leyser uit Maastricht het orgel volledig omgebouwd tot een "Pereboom-orgel". De kast werd ongeveer een meter naar voren gebracht. Een deel van de onderkast werd verwijderd, zodat enkel het middengedeelte bleef staan, samen met de hoekbalken waarop de zijtoren rusten. Zo ontstond er een doorgang onder het orgel, zodat men van de ene naar de andere zijde kon gaan op het hoogzaal.

De speeltafel, die zich naar alle waarschijnlijkheid aan de achterkant van het orgel bevond, is verplaatst naar de zijkant, wat niet de ideale opstelling is. Pereboom heeft het orgel binnenin ook volledig vernieuwd en veranderd op één register en enkele pijpen na. Na al deze veranderingen is het niet te verwonderen dat de naam van Pereboom & Leyser boven het klavier prijkt.

Maar het bleef uiteindelijk nog niet bij deze veranderingen. In de jaren 1950 gebeurde er een nog decadentere ingreep. Door het grote modeverschijnsel van zwelkasten in die tijd, dacht men dat dit aan dit orgel nog ontbrak. En het positief, dat boven stond, werd tot zwelwerk "gepromoveerd" en onder in een getimmerde "kist" achter het eigenlijke orgel gewrongen. Gemakkelijkheidshalve (voor de transformator) werd de mechanische tractuur vervangen door een pneumatische, die zeer traag en onnauwkeurig speelt. Zo ziet men dat modeverschijnselen niet altijd ten goede komen, zeker als er een zeker respect voor de vroegere bouwers ontbreekt.

Het is natuurlijk een kostelijke zaak, wil men dit nu alles terugbrengen in de stijl zoals Pereboom het orgel transformeerde, om nog maar te zwijgen van het oorspronkelijke concept van Möseler. In afwachting van "betere tijden" heeft de kerkfabriek derhalve de optie genomen het orgel te behouden in de staat waarin het zich momenteel bevindt, en het zo goed mogelijk te onderhouden, zodat men het verder kan gebruiken zonder dat er te veel storingen optreden.

Een laatste groot nazicht van het orgel gebeurde in 1983.

Bron : Hoeseltse Geschiedkundige Studiegroep